

Trabzon'da Gadim Türk Tayfa Adларыndan Alýnmýþ Yer Adлары

Onaylayan Galibe GÜLTEKÝN
Wednesday, 30 January 2008
Son Güncelleme Sunday, 10 February 2008

Türk tarihinin en eski katmanларыndan haber veren kaynaklardan birisi de toponimlerdir. Arađtırmalar göstermektedir ki, Türkiye toprakларыndaki eski yer, yurt adларынын pek çođu Roma ve Bizans dönemlerinden bir hayli öncesine, milâttan önceki bin yıllarda bekillenmiþ olan Türk menpeli toponimler sırasýna dahildirler. Bu toponimler sırasýnda etnotoponimlerin rolü daha büyüktür. Bir tarihi kaynaklar, eski kitabeler cođrafyapunasların, seyyahların seyahatnameleri, eski devir toponimlerinin öđrenilmesi için çok bir öneme sahiptir. Bu kaynaklarda kayıt edilen toponimlerin bir kısmý Türk halkларынын etnografyasýnda iþtirak etmiþ, sonradan kaynayýp, karýparak tarih sahnesinden çýkmýþ olan tayfaların ve onlara mensup halkların adýný yansýtýrlarsa da, onların deđiþ halkların dilinde olan söz ve terimlerden meydana gelmiþtir. Deđiþik pek çok geliþme aþamaları göstererek ciddi anlamda deđiþ uđramýþ bu tür toponimlerin kaynađýný kesinleþtirip açýklamak biraz zor olsa da onların çođunu tarihi mukayeseli metot ile araþ yönelterek tarihi gerçekleri ortaya çýkarmak mümkündür. Bu bakýmdan Trabzon ve çevresindeki eski etnosların adýný yansýtan Divarnos, Çamykebir, Mađara, Maglavita, Kemerkaya, Karluk þumeriya (Karlýk), Komara, Dirvana, Samaruksa, Ýskivroz, Ođuz, Kazançýlar, Argaliya, Uđurlu, Çapanlý, Turanlı Muguzi, Sakarsu, Koroz, Horoz, Magura, Dirgona, Komarita, Ýstavri, Üstürkiya (Ýsturkiya), Uspurlu, B. Gorgor, Çakýrlý, Toroslu, Ađrýt, Türkmen pazarý, Türkmen yaylaları... vs. toponimlerin kaynađýнын araþ göstermektedir ki, Trabzon tarih boyunca Türklerin Roma ve Greklerden daha önce sahip oldukları yerlerden birisidir. Son zamanların arađtırmalarından anlaýılmaktadır ki, tarihte büyük rol oynayarak, kendi izlerini toponimlerde koruyup sıradan çýkr etnoslardan birisi de Türk halkларынын etnik yapýsýnda aktif rol oynamýþ milâttan önceki yıllara ait bir çok kaynaklarda adý deđiþ bekillerde kayıt edilen Tavýr tayfalarıdır.

Arađtırmalara göre, eski tarihi devirlerden deđiþik þekillerde deđiþilerek günümüze kadar Trabzon adý ile anılmaya baþlanan çok tarihi olayların merkezi konumunda olmuþ, bu bölgenin ilk sakinleri Turani ýrka mensup Türk tayfaları Tavýrlar’ýn adýndan oluþturulmuþtur. Trabzon’dan baþka bu þehrin kaza ve nahiyelerinde kayıt edilmiþ olan Divarnos, Dirvana, Ýstavri, Ýstera, Kayaiçi toponimlerinin eski adý Toroslunun eski Türk tayfaları Tavýrların adýyla bađlý olduđunu, aynı kökten me geldiđini toponomik arađtırmalar da onaylamaktadır. Y.B. Yusufov ve S.K. Kerimov, Tavýrların Türk tayfalarıdan olduklarını, Hazarların Keber (Kebir) Karaçor kolları ile birlikte Tevriz adlý önemli bir kolu da olmuþ ve bu etnosun adýyla ilgili olarak tarihi toponimler Tebriz, Tavriþ (Tebriz adlý kaza ve çay adý batý Sibirya’da vardýr) meydana gelmiþtir.[1] Ýran tarihçisi M. Hasanhan’ýn arađtırmalarında Tavýr etnosunun adý Tapur þeklinde ifade edilerek þöyle denilmektedir: “Mazanda (Hazar) denizi etrafýnda Ýran arazisinde dört tayfa Mard (Maz), Tapur, Cil (Kil), Kudisiler yapıyorlardý.” M. Hasanhan’a göre bu tayfa Fars kökenli deđil, Turan menpeli, Türk kökenli omuþtur. A. Fazili, M. Hasanhan’ýn Turancýlýk fikrine karþý çýkmýþ olsa da Turancýlýđýn Türkçülük anlamýnda kullanýldýđýný itiraf etmek mecburiyetinde kalmýþtır. Ýran ile komþu olan Turanýn Tur sözünden meydana geldiđini, Türkistan yani Türklerin ülkesi olduđunu kayıt eder.[3] N. Velihanlý’ya göre Hazar denizinin güneyinde yerleþen bu vilâyet (Mazandaran) Arap kaynaklarında Teberistan þeklinde kayıt edilir.[4] Ýbn Hordatbeh’in “Yollar ve Memleketler Hakkýnda” adlý kitabýnda da tebriz sözü taberistan gibi ifade edilir. V.V. Bardolt’un belirttiđine göre Arap kaynaklarında Teberistan þeklinde yazýlmýþ olan bu ad aslýnda Tapuristan olmalıdır. Bu þekilde VIII. asýrda akçelerde yer almakta idi. Fakat Araplar bu sözü IX ve X. asýrlarda Teberistan þeklinde telâfuz edip, onun etnografik kaynađýný bilmeyerek diyalektik “Tabar“ yani dađ sözünden alýr. Ve burasýn ülke adlandýrýrlar. V.Ý. Savina þöyle yazmaktadır: “Strabon Hazar denizinin güneyinde Ýran arazisinde (Güney Azerbaycan’da) Tapur adlý bir etnosun yabadyđýný belirterek Mazandaran adlanan bu yerin Strabon’dan bir hayli önce burada yerleþmiþ olan Tapurların adý ile ilgili olup, Ýslâmdan önce Tapuristan, Ýslâmdan sonra ise Teberistan olarak adlandýrýlmýþtır. Görünüyor ki, Arapların Azerbaycan’a geliþleri bir çok cođrafi adlarla birlikte bu toponimlerin deđiþtirilm neden olmuþtur. V.Ý. Savina’ya göre þu anda bu arazideki Teberian, Teberik, Çepme Teberi, Teber (Horasan’da), Teberek, Tepurek, Teber, Teberek (Huzistan’da) toponimleri de Tapurların adýndan medana gelmiþtir.[5]Eski Türk kaynaklarından belli olmaktadır ki, Tabur (Tavýr) tayfaları Hazar deniziyle birlikte Karadeniz sahillerinde de yapamýþlardýr. Bunu bu arazide olan aynı adlý tayfanın adýndan meydana gelmiþ, deđiþik fonetik varyantlarda olan Trabzon Kuzeydođu Anadolu bölgesinde Taþçý toponiminin en eski adý Tahpur, Araklý’нын Dađbaþý nahiyesinde Kayaiçi toponim ilk adý Toroslu, Ýstavri, Tirebolu, Dirvana, Davarlı, Terver; Of ilçesinde Darýlý, Dirgona; Çorum ilinde Devrez çayý, Devrez ovası toponimleri de tasdik etmiþdir. Bazý kaynaklarda Tavýrların adý Tibar, Tibaren gibi kayıt edilmiþ olup, bu Trabzon toponiminin de bu tayfanın adýndan meydana gelmiþ olduđunu göstermektedir. Muzaffer Lermiođlu’nun “Akçaabat Tarihi” adlý eserinde II. Beyazýt zamanýnda bastýrýlmýþ olan bir akçede Trabzon adýнын Trebzun olarak geçtiđi belirtilmektedir. Lermiođlu aynı zamanda Trabzon’u kuranların Turanlılar olduđunu ve onların Kafkasya’нын güney batýsýndaki eski Golohide de oturan Plasgerler olduđunu göstermektedir. M. Lermiođlu’nun arađtırmalarında bir örneđe dikkat etmek gerekir ki, Diyarbakýr’ly Sait paþa “Miratü’| Ybâr“ adlý eserinde Ezmine-i Kadimede Tibar, Þahip, Müznik denilen kavimler ile þenlenmiþ Trabzon ve Amis þehirlerine VIII. asýrlarda da Grekler göç etmiþlerdir.” Bu ifade oldukça önemlidir. Kaynaklardan belli olmaktadır ki; Grek ve Miletler bu araziye sonradan geliþler ve yerli halk üzerinde etkili olmuþlar ve Pontus krallýđýný tesis ederek hakimiyeti ele geçirmiþlerdir.[6] Kaynaklar Pontus’un kurulupun önce Tiberlerin bu arazilerde yabadyklarýný göstermektedir. Trabzon ve çevresinde yapamýþ olan Tibar, Tibaren adýndaki Tur T Turanlılar ile ilgili olup, onların þehre ad vermiþ olduklarını tasdik eder. Tavýrların Ýran tayfalarıdan olduđunu kayıt eden A. Memmedov, Ýran halkларынын etnik yapýsýnda önemli rol oynamýþ bu etnosun onların dilinde çok miktarda leksik ve gramatik elementler ile birlikte medeniyet ve antropologiya-sýnda da çok büyük izler býrakmýþtır. Kimmer (Camer) tayfalarıнын Tavýrların kabul eden A. Memmedov yazmaktadır ki: “Hunlar Kýrým’a 2. göçlerinde kendileriyle birlikte buraya deđiþik etnik gruplar getirmiþlerdir. Onların devamý olan Kimmer, Tavýr, Ýskitler ve baþka etnoslar buranın yerli sakinleri olmuþlardýr. Bu tayfalar arasýndaki etnik birleþmeler (Akrabalýk iliþkileri) sonucunda tarihçilik ilminde Tavroskifý, Skifotavri terimleri oluþmuþtur.”A. Memmedov, ayrıca M.Ö. VIII. asýn ortalarında Kimmerler’in bir kısmý Ýskitler tarafından Kýrým’

dađlýk bölgelerine, Karadeniz sahillerine sýkýptýrýlarak orada tavýr adý ile yapamaya devam ettikleri ve onların adýyla ilgili Kýrym’ýn dađlýk ve Karadenizin sahil boyu kýsýmlarýnda eski cođrafi adlar Tavrika, Tavriya, Tavrida etnotoponimlerinin meydana geldiđini belirtir.[7] Çađdađ devirde bu arazide Tavýrlarýn sýđýnak ve yapayýb yeleri halen sađlam bir þekilde durmaktadır. Arkeoloji araþtırmalarýnda dik koyulmuþ tablarda halka þeklinde çit duvarlar, ambar, depo Tavýrlar’a ait serdabe (Ýçerisi ölüye ait eþyaların konulduđu mezar) mezar, türbe, anýt mezar, taþ yelikler bulunmuþtur. Bazý kaynaklarda Kýrym yarýmadası adlandýđý kayýt edilmektedir. Tarihi kaynaklar üzerine yürütölen toponomik araþtırmalar göstermektedir ki, Tavýr (Tapur, Tibar) etnosunun adýyla meydana gelmiþ cođrafi adlarý, yalnız Hazar ve Karadeniz arazilerinde deđil, yayýlýp yerleþdiđi diđer bölgeler genip iþlenme alanýna sahip olup, tarihte büyük bir yer tutmuþlardýr. Yine tarihi araþtırmalardan anlaýýldýđýna göre günümüzde Azerbaycan’ýn dođu bölgesinin baþkenti Tebriz adý antik kaynaklarda ilkönce Tavr þeklinde kayýt edilir. II. Sargon’un (M.Ö. 722-705) kitabesinde Tavr ve Taramakis þehirlerinin geliþerek Tebriz þehrine çevrildiđi kayýt edilmektedir. Fransýz seyyahý Jack Parden’ın ve Ýran tarihçisi Ahmed Kesveri’nin vermiþ olduklarý bilgilerden anlaýýldýđýna göre Tavr tayfalarý hele M. Ö. deđiþik bölgelere dađýlarak buralara kendi adlarýný vermiþlerdir. Tavr, Tibar etnos yansýtan çok sayýdaki toponimlerin deđiþik bölgelerde mevcut olmasý gerçeđi (Anadolu’da Toros; Türkmenistan’da Tüver, Tüverkýr; Rusya’da Tver; Kuzey Azerbaycan’da Toradađ, Töretepe, Tovradađ, Tavrdađ, Davardađ, Davarlar, Tavardađ; Güney Azerbaycan’da Tavr, Tebriz, Teristan, Touristan, Terazolc, Tarun; Ýran’da Teber, Teberak, Teperek, Tafreb; Kýrym’da Tavrika, Tavriya, Tavrida; Türkiye’de Divarnos, Tahpur, Dirvana, Ýstavri, Toroslu, Ýstera, Devriz; Ermenistan’da Dövreharaba, Tavradađ, Taparlý, Taratun, Tarapköy, Taranlu, Taranvuþ, Tarnavar, Tavarlar) bu fikri tasdik ederek bir çok tarihi problemlerin halledilmesinde rol oynayabilir. Tavr etnosunun adýný yansýtan Tauris dađ adýný Herodot’un tarihinde görmekteyiz. Ahmet Kaviyanpur, “Tarihi Urmiye“ adlý eserinde Nuh Peygamber’ın ođlu Yasef’ın ođullarýndan (Cumer, Þumer, Macuc, Maday, Yavan, Tubal, Maþik) bahsederek onlardan birisinin de adýnýn Tiras olduđunu yazarak dünya milletlerinin onlardan ayrýldýđýný belirtmektedir.[8]A. Memedov’un araþtırmalarýndan anlaýýldýđýna göre hele M.Ö. Güney Azerbaycan arazisindeki Türk dilli Tavrlarýn Kýrym’da güçlü akýný sonradan onların daha genip arazilere yayýlmasýna neden olmuþtur. Azerbaycan ve bütün Türk dünyasýnda kendi iþ koruyup saklayan Tavr tayfalarýnýn son kalýntýlarý Daurlar þu anda Çin Halk Cumhuriyeti’nin Ýç Mođolistan Özerk Cumhuriyeti’nin dođusunda Heylun - Tszyan eyaletinde ve Sinsizyan Uygur Özerk Cumhuriyeti’nde yapamaktadırlar. Altay dil ailesi Mongol gurubuna mensup Dahur dilinde konuþan bu halkýn dini dünya görüþünde þamanizm eseri yeri tutmaktadır.[9]Akdeniz bölgesini Ýç Anadolu bölgesinden ayýran sýradađlardan bir kýsmý Toros dađları olarak adlanýr. Trabzon’da kaydedilmiþ kaynađý merak uyandıran eski Pulathane cođrafi adý M.Ö. bu arazide yapamýþ Puladi tayfasýnýn adýný yansýtmaktadır. Puluadi eski dađlý tayfalarýndan birisinin adý olup, esasen dađlýk bölgelerde yerleþmiþlerdir. Seyyare Mollazade’nin araþtırmalarýndan belli olmaktadır ki, hele de M. Ö. 2700 yýlýnda Güney Azerbaycan’da Urmiye etrafýnda yapayan halklarýn dilinde Puluadi sözü kullanýlmýþtır.[10] Ancak maalesef yazar, Puluadi sözünün eski devirde tayfa adýndan deđil, sosyal yapantýda kullanýlan çelik gibi cođrafi ada dönüþtüröldüđünü kaydetmektedir. Fakat araþtırmalardan Puluadi etnoslarý hele eski devirlerden Urmiye Gölü ve Karadeniz etrafýnda yapayan ilk yerli tayfalardan olmuþtur. Sumbatzade, ve Melikiþvili’nin araþtırmalarýnda ise Puluadi tayfasýnýn miláttan önceki çađlarda mevcut olduđu konusunda genip bir þey bilgi verilmektedir.[11] Türk halklarýnýn yapamýþ olduklarý arazilerde bu tayfanýn adýný yansýtan cođrafi adlarýn mevcut olmasý tasdik etmektedir. Öyle ki: Kuzey Azerbaycan’ýn Karabađ bölgesinin Ađdam kazasýnda Poladlý; Özbekistan’da Kapkaderya bölgesinde Poladi tarihen Azerbaycan Türk arazileri olup, þimdiki Ermenistan’da Polad, Poladçýk, Poladlý þu anda Trabzon’un merkez köylerinden Pelitli, Akçaabat ilçesinde pazarçýk toponominin eski adý Polita, Palpazarý kazasýnda Pelidçik; Ankara ile Kýrykkale þehirleri arasýnda Poladlý kazasý cođrafi adlarýnýn varlýđý, eski Puluadi tayfasýnýn adýný yansýtý göstermektedir. Trabzon etrafýnda görölen etnotoponimlerden birisi de Gümüþhane ve Trabzon arasýnda bulunan Kýryklý cođrafi R. Eyvazova’nýn araþtırmalarýnda Orta Asya’da, Karakalpaklarda bu tayfanýn adýnýn Kýryk, Kýrk þeklinde kullanýlmasý Afganistan’da bu tayfanýn adýndan meydana gelmiþ Kýryh, Kýrh, Kýryk, Kýryktay, Kýrykçe toponimlerinin meydana geldiđi göstermiþtir.[12]Bazý kaynaklarda Kýryk tayfasýnýn Afparlarýn bir kolu olduđu kayýt edilir. V. F. Aliyev, XIX. asyda kayýt edilmiþ iki Özbek tayfasýndan birisinin Kýryk olarak adlandýđýný yazar ve adýnýn Ođuz neslinden olan Kýryk tayfasýyla ilgili gösterir. Antalya’nýn Fethiye kazasýyla sýnýrtap olan Kýryk adlý bir kazasý vardýr. Þimdiki Ermenistan tarafýndan iþgal edilmiþ Samsat kazasýndaki Kýryklar dađ adýnýn bu etnosun adýyla bađlý olduđunu kayýt eder. Gýyaseddin Geybullayev ve B. Budagov ise Kýryk tayfasýnýn Kýzyýlbaþlarýn ustacallý tayfasýnýn bir kolu olduđunu kayýt ederler. Toponomik araþtırmalardan belli olmaktadır ki, (Kýryklý) etnotoponiminin iþlenme alaný çok geniþtir. Öyle ki, Trabzon yakýnlarýnda kayýt edilmiþ Kýryklý toponiminin deđiþik formlarý varyantlarýna ve paralellerine hem Trabzon arazisinde hem de eskiden Azerbaycan Türk topraklarý olup þimdiki Ermenistan arazisinde XIX. asra kadar Gýrygeli adlý onlarca toponim kayýta alýnmýþtır. Ankara þehri ile sýnýrtap olan Kýrykkale þehri, Anadolu’nun Trakya yaka- sýnda Kýryklareli þehirleri vardýr. Bunlardan baþka Gürcistan’ýn Orçalý (Marneuli) köylerinden birisi de Kýryklý adlanýr. Bundan baþka Azerbaycan’ýn Göranboy ve Hanlar kazalarýnda da Kýryklý adlý köyler edilmis durumdadýr. Yürütölen toponomik tahliller göstermektedir ki, ayrý ayrý bölgelerde olsa da bu toponimlerin tümü eski Türk Kýryklar’ýn adýyla ilgilidir. Türk dilli halklarýn etnogenezinde önemli rol oynamýþ, kendi izlerini toponomiyada koruyup saklayan eski tayfalardan birisi de eski tarihe sahip olan Kimmer / Kemirli’lerdir. Türk soylu halklarýn toponomiyasýnda daha çok rast gelinen Kimmerler hakkýnda kaynaklarda yeterince bilgi vardýr. Bazý Rusça kaynaklarda Kimmerleri Ýran dilli, yani Fars menþeli olmasý fikri ileri sürölrse de bu tamamýyle yanlýþtır. Bu yanlýþ fikirle M.Ý. Artomov’un ve V.Ý. gibi Abaev’ın araþtırmalarýnda rastlaýýrýz. M.Ý. Artomov’un eski Türk tayfalarý Skif ve Sarmatlar Kimmerler de gayri Türk menþeli, yani Ýran dilli olduđunu belirterek þöyle yazmaktadır: “ Tarihte belli olan Küçük Asya’da yapayan olan Kimmerlerin üç büyük lideri Teuppa, Diktamis (Dukdamme), Sandakpatru da Skif ve Sarmatlar gibi Ýran dilli halklardandýr.[13] Fakat tarihi deliller ve kaynaklarda Kimmerlerin bütünöyle Ýran dilli olmasýnýn tamamýyle yanlýþ bir düþünce olduđunu göstermektedir.[14] Bu bakýmdan Herodot’un tarihi toponimlerin meydana gelmesinde faal olarak iþtirak eden bu eski tayfalarýn rolü hakkýnda deđerli bilgiler ilk kaynak gibi çok deđerlidir. Eserde Karadeniz sahillerinde Kimmer tayfalarýnýn adý ile ilgili olarak meydana gelmiþ olan Kimmer kaleleri, Kimmer Bođazý, Kimmer Bosporu, Kimmer bölgesi toponimleri hakkýnda bilgi vardýr.[15] G. Geybullayev’ın araþtırmalarýnda Kimmerlerin Ýran dilli olarak kabul edilmelerinin yanlýþ olduđu

belirtilerek onlarýn M.Ö. VIII. asýrda Güney Kafkasya’da ve Güney Azerbaycan’da yabadyklarý ve Türk menpeli olduklarý esasly bir þekilde tarihi belgeler ile onaylanarak hele X. asýrda Güney Kafkasya’da Kemer etnonimi ile bađly on yabayýp alanýnyn olduđunu göstermektedir.[16] F.A. Celilov, bu tayfalarýn M.Ö. bin yıllarýnda Kýrym, Zakafkazy ve Küçük Asya yerleþtiđini kayýt ederek tarihi kaynaklarda onlarýn Yunan kaynaklarýnda Kimmer, Asur kaynaklarýnda Gimirri, Bibliya’da Gomer, Ermeni kaynaklarýnda Gamir þekillerinde kullanýldýđýný göstermiþtir. Gamerlerin Skifler ile (Sarmatlar ile) akrabalýđý konusunda bilgi veren yazar bu etnosun yiđit, bahadyr anlamýnda bir çok halklarýn dilinde korunup saklandýđýný kayýt ediyor. Ç Eski Rus dilinde Koymir (Sonralar Kumir), Osetin dilinde Gaemri // Gumeri, Gürcü dilinde Gmri [17] gamer etnonominin Ýran’da, Küçük Asya’da Türk dilli Kaþgaylarýn terkinde þimdi de yapamakta olduđunu kayýt eden yazar, tarihen edilmif Azerbaycan’da þimdiki Erivan Hanlýđý’nda Gemerli, Ermeni’ce Gamarlu gibi seslenme oykonimlerinin söz konusu tayfanýn adýný yansýttýđýný gösterir. A. Memmedov, “Kýrym Tatarlarýnyn menpei ve dili hakkýnda” adly makalesinde Kimmerlerin M.Ö. Kýrym arazisinde yapamýp olduklarýný kaydeder. Muasýr devirde Kýrym arazisinde mevcut olan Bospor Kimmerski, Kimmer geçidi, Kimmer kaleleri, Kimmerik etnotoponimlerinin adýna eski ve orta asýr kaynaklarýnda, öylece de Kimmerlerin M.Ö. Aras Çayý’nyn güneyinde ve Karadeniz sahilinde yabadyklarýný kayýt eden yazar Herodot’un tarihinde de rastlýyoruz. Tarihte büyük rol oynamýp Kimmerlerin adý ile ilgili olarak meydana gelmiþ olan cođrafi adlarýn alaný oldukça geniþtir. Bu etnotoponimler yalnýz Kýrym’da deđil, Azerbaycan’da, özellikle Güney Azerbaycan bölgesinde (Gemerli çayý, Kemer, Kuhkemer, Kemerderg, Kemer, Sefidkemer, Siyahkemer) kayýt edilmiþtir. Trabzon’un Kemerli mahallesi, Yomra kazasý olan Komara cođrafi adý da Gemer // Kimmer etnonimlerinden türemiþtir. M. Mehmet Bilgin’in araþtırmalarýnda M.Ö. XII-XIII. asýrlarda Karadeniz’in kuzeyinde hakim bir konumda sahip olan Kimmerlerin kafkasya’ya dođru ilerliyerek önce Azerbaycan’a (M.Ö. 714), sonra ise Urartu Devleti’ne güçlü darbe vurarak oradan Dođu Anadolu’ya girdikleri belirtilir. R. Ayvazova’nyn da araþtırmalarýnda bu etnos ile ilgili Afganistan’da bir çok obyektin (Gerkemer, Garagemer) in bulunduđu kayýt edilir. Bununla birlikte yazar Herat’ta Gemer adly toponim (Dađ adý) hakkýnda bilgi verir. Gagauz Özerk Cumhuriyeti’nde de Kamer, Komur; Türkiye’nin Antalya Pehri’nde bu etnosun adýný yansýtan Kemer köyü vardýr. Trabzon toponomiyasýnda adýna rastgeldiđimiz Türk halklarýnyn tarihinde ve etnogenezinde önemli rol oynamýp tay birisi de Maglardýr. Avrupalý araþtırmacılarýn Maglarýn Türk dilli olduđu hususunda ifadeleri varsa da üzüntüyle kayýt etmek ge tarihçiler bu delili inkâr ederek bu etnosu Fars dilli saymýplardýr. Araþtırmalar ise Maglar’ýn Türk dilli olduklarýný ve M. Ö. Azerbaycan’da hatta Derbend’de yabadyklarýný göstermektedir. Mađ // Mag // Muđ etnonimi ile bađly olarak bu arazide yapamýp toponimler düþüncelerimizi dođrulamaktadır. Trabzon’da Mag // Muđ tayfalarýnyn adý ile ilgili olupmup Maçka’da Makroni, Kalkanly, Magoura- Mauza, Mađara, Maglavita, Marna, Magula toponimleri de Maglarýn Türk dilli olduđu fikrini güçlendirmektedir. A. Rahimođlu þöyle demektedir: “ Eski yazýly kaynaklarda Midiyalylar anlamýnda esasen Mata // Mada ve Mar sözleri kullanýlmýþtır. Araþtırmacılarýn düþüncelerine göre Mata // Mada adý hem etnonim, hem de toponim J. Marr, Ý. Aliyev, E. Demircizade ispat etmiþlerdir ki, antik yazarlarýn “ Midiya “ þeklinde sakladýklarý toponimin orjinali olan Mada // Madape adly daha eski Maktape // Magdaj adýndan türetilmiþtir. Ve anlamý da “ Mag yerleri “, “ Mag ülkesi “ demektir. Adeten Mugan adýný Muđ // Mük ve “ – an “ parçalarına ayýryrlar. Fakat Ýranlylarýn geliþinden çok öncelere ait Makan // Magan // Mugan // Muđan toponimlerinde Ýran menpeli ek olarak Ona göre de bu ayný menpeli adlar Mag etnoniminin Maka // Muga þekline Ellâm- Kassid- Lulubey toponomiyasý için karakteristik “ – i “ topoformantý artýrmakla meydana getirilmiþtir. A. Fazili Ýran tarihçilerinin eserlerine esaslanarak eski Maglar hakkýnda þöyle demektedir: Parfiya devrinde gösterilmekte olan rütbelerden baþka apađýda adlarý kay edilmiþ olan Sipehobod, Erkbod, Me’bedane Me’bed ve hibordane hirbodlar da olmuþtur. Me’bedleri her zaman Midiya’nyn Mađ tayfasýndan secerdiler. Grubun da adý bu tayfanýn adý ile ilgili olarak meydana getirilmiþtir. Öyle ki, Me’bed aslýnda Međbed olup, Mekubet sözünden meydana gelmiþtir. Anlamý ise Mađlarýn baþkaný demektir.[18] da kayýt etmeliyiz ki, toponimlerin yapýsýndaki bod // bad // bed // bet // pat sözleri yer, mekân anlamýnda kullanýlýr (ör: Arbat, Arbad, Ordubad, Akçaabat...vs.) A. Fazili’nin araþtırmalarýndaki Me’bed, Mobed, Mekupet sözleri ayný zamanda maglarýn yerleþmiþ olduklarý yer, mekan demektir. Bu tarihi, ilmi deliller göstermektedir ki, ister kuzey ve güney Azerbaycan’da, isterse de Türklerin yapamakta olduđu diđer bölgelerde (Muđançýk Mehrip, Muđançýk Müslüm, Muđanlı, Nahçivanda Mýđýrly, Muđanlı.; Gürcistan’da Mýgtalu, Mogol, Mugul, Mođan, Mođlu; Güney Azerbaycan’da Mehri Ermenistan’da Mađosa ; Kuzey Kýbrýs’ta Magosa, Muđkale; Semerkand’da Mađara; Trabzon’da Maglavita, Mađula, Marna) olan Mag // Mah // Mađ // Muđ terkinli toponimler maglarýn adýný yansýtarak bu etnosun adý ile bađly olarak tarihin izlerini yapatmaktadır. Bununla birlikte Trabzon’un toponomiyasýnda eski Türk tayfalarýndan Argu, Pumer / Sumer, Çakýrly, Skif, Sak Sul // Cul, Uz, Kebir, Karluk tayfalarýnyn adý ile ilgili olarak meydana gelmiþ cođrafi adlar geniþ bir þek yayýlmýþtır. Merkez köylerinden Argaliya, Ađryt toponimleri eski Argu tayfalarýnyn adýndan meydana gelmiþtir. Mahmud Kaþgarly’nyn “ Divan - u Lügat’it Türk “ adly eserinde eski tarihe sahip Argu etnosunun dili ve gramatik kuruluþu ile ilgili geniþ bilgi mevcuttur. Türk menpeli Col // Cul sözünün Çuvaþ dilinde tab, kaya, dere anlamlarýnda kull belirten R. Ayvazova Afganistan arazisindeki Col, Cor, Sul, Sur cođrafi adlarý ve “ Sal “, “ Sar “ terkinli toponimleri ayný semantik anlamlý, deđiþik fonetik varyantly Türk menpeli adlardan saymýþtır.G. Geybullayev’in kayýtlarýna göre bu toponimin dođru þekli “ Col “ dur. Cor ve Sur ise onun fonetik varyantlarýdýr. Arapça formasý “ Sul “ dur. el- Kufi, as-Cul el-bab yöresinde bir geçit olduđunu kayýt etmektedir. Alban tarihçisi Musa Kalan- katly ise eski Ermeni dilinde IX-X. asýrlara kadar “ I “ harfi olmadýđýndan “ Col “, “ Cog “ þekillerinde kullanýlmýþtır. M. Vakvart bu toponimi Ýran menpeli saymaktadır. Ý.G. Aliyev þöyle demektedir: Col adýna Strabon’un kayýt ettiđi gibi “ Gel “ etnonimi izlenmiþtir. Sul o zaman Kafkaz Albanyasýnyn dahilindeydi. K.V. Trever, S.T. Yeremyan’a dayalanarak Maskutlar’ýn Hazar denizi’nin kuzey batý sahilinde, Samurun kaynađýndan güneye V. asýrda Cor, Cul denilen arazide yerleþtiklerini belirtir. Et-teberi “ Azerbaycan’ýn kompuluđunda halký Sul adly Hazar ülkesi yerleþir” der. G. Geybullayev þöyle demektedir: “ Bu Sul // Cul þüphe yo Alban Col’una aittir. Alban Col, Car, Sul adly Hazar’ýn dođu sahilinde yayýlmýþ, Cor, Col, Sul etnonimlerinin menpei ile aynýdýr.”[19] Albanya’da yapayan Türk icma Col tayfasýnyn adýný yansýtır. Ýfade edilenlerden

